

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**Кваліфікаційна робота
бакалавра**

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ
В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ**

Виконала: студентка 5-го курсу,
групи 6.2319-ср-з
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
А.О. Назола

Керівник: доцент кафедри політології,
доцент, к.політ.н. Руднева А.О.

Рецензент: доцент кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, к.філос.н. Маловічко О.В.

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти бакалавр
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи

_____ Т.І.Бутченко
« ____ » _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Назолі Альоні Олександрівні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Соціальна робота з людьми похилого віку в умовах
військового часу

керівник роботи Руднєва Анна Олегівна, к.політ.н., доцент,

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «18» січня 2024 року № 76-с

2. Строк подання студентом роботи 21 травня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи Іванова І. Б. Соціальна робота з людьми похилого
віку : навч. посіб. для студентів закладів вищої освіти. Київ : Університет
«Україна», 2023. 220 с.; Кухта М. Соціальний потенціал людей старшого віку в
Україні : монографія. Київ : КНУКіМ, 2018. 304 с.; Система соціальної допомоги
людям похилого віку / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; уклад. : Я.
М. Раєвська, Л. П. Мельник, Ж. В. Мельник. Кам'янець-Подільський : Аксіома,
2019. 187 с.; Соціальний захист та пенсійне забезпечення в Україні / І. В. Ялдин,
В. Д. Понікаров, О. А. Федорищева. Харків : Мірошніченко О. А., 2019. 174 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно
розробити) 1. Проаналізувати підходи до дослідження соціальної роботи з
людьми похилого віку в умовах військового часу. 2. Уточнити зміст понять
дослідження: «соціальна робота», «люди похилого віку», «старіння», «соціальна
реабілітація», «соціальні пільги», «соціальний супровід». 3. Обґрунтувати
принципи та методи дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку в
умовах військового часу. 4. Визначити особливості людей похилого віку як
об'єкт соціальної роботи. 5. Проаналізувати нормативно-правові засади
соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу.
6. Здійснити порівняльний Закордонний досвід соціальної роботи з людьми
похилого віку в умовах військового часу. 7. Дослідити сучасний стан соціальної
роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу в Україні.
8. Визначити основні практичні рекомендації щодо напрямків оптимізації

розвитку соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу в Україні.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Руднєва А.О., доцент кафедри політології	02.02.2024	02.02.2024
Розділ 2	Руднєва А.О., доцент кафедри політології	11.03.2024	11.03.2024
Розділ 3	Руднєва А.О., доцент кафедри політології	03.04.2024	03.04.2024

7. Дата видачі завдання 18 січня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Листопад – грудень 2023	виконано
2.	Бібліографічний пошук	Січень – лютий 2024	виконано
3.	Розробка основних положень роботи	Січень – лютий 2024	виконано
4.	I розділ	Лютий 2024	виконано
5.	II розділ	Березень 2024	виконано
6.	III розділ	Квітень 2024	виконано
7.	Систематизація висновків	Травень 2024	виконано
8.	Нормоконтроль	Травень 2024	виконано

Студент _____ А.О. Назола

Керівник роботи _____ А.О. Руднєва

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.С. Маліновська

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 55 сторінок, 41 позиції у списку літератури.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ЛЮДИ ПОХИЛОГО ВІКУ, СТАРІННЯ, СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ, СОЦІАЛЬНІ ПІЛЬГИ, СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД, СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

Мета дослідження: аналіз теоретичних, нормативно-правових засад, відповідного практичного вітчизняного та міжнародного досвіду соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу, виявлення та формування напрямків оптимізації цієї роботи в Україні.

Об'єкт дослідження: соціальна робота з людьми похилого віку.

Предмет дослідження: особливості соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу.

Методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедуктивний, історичний.

Гіпотеза: соціальна робота з людьми похилого віку в умовах військового часу має суттєвий вплив на їхнє психоемоційне благополуччя, рівень життя та соціальну адаптацію.

Висновки: 1. Війна в Україні стала викликом для всієї країни, але й можливістю переосмислити важливість соціальної роботи з людьми похилого віку та створити більш ефективну систему соціального захисту.

2. Для покращення якості життя людей похилого віку в умовах військового часу необхідно розробляти та впроваджувати нові програми та моделі соціальної роботи.

3. Узагальнюючи, соціальна робота з людьми похилого віку в умовах військового часу вимагає комплексного та системного підходу, який враховує усі аспекти їхнього життя та потреби в умовах кризової ситуації. Лише завдяки спільним зусиллям державних установ, громадських організацій та міжнародних організацій можна забезпечити достойні умови та підтримку для похилого населення в умовах військових дій.

SUMMARY

The Qualifying Paper consists of 55 pages, 41 bibliographical references.

SOCIAL WORK, THE AGED PEOPLE, AGEING, SOCIAL REHABILITATION, SOCIAL BENEFITS, SOCIAL SUPPORT, SOCIAL PROTECTION

Aim of research: to analyse the theoretical, regulatory and legal foundations, relevant practical domestic and international experience of social work with the aged people in wartime, to identify and formulate directions for optimising this work in Ukraine.

Object of research: social work with the aged people.

Subject of research: peculiarities of social work with the aged people in wartime.

Research methods: analysis, synthesis, induction, deductive method, historical method.

Hypothesis: social work with the aged people in wartime has a significant impact on their psycho-emotional well-being, standard of living and social adaptation.

Conclusions:

1. The war in Ukraine has become a challenge for the whole country, but also an opportunity to rethink the importance of social work with the aged people and create a more effective social protection system.

2. To improve the quality of life of the aged people in wartime, it is necessary to develop and implement new programmes and models of social work.

3. To summarise, it is worth pointing out that social work with the aged people in wartime requires a comprehensive and systematic approach that takes into account all aspects of their lives and needs in a crisis situation. Only through the joint efforts of government agencies, NGOs and international organisations we can decent conditions and support be provided for the aged people in the context of military operations.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ.....	6
1.1. Підходи до дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу.....	6
1.2. Зміст понять дослідження «соціальна робота», «люди похилого віку», «старіння», «соціальна реабілітація», «соціальні пільги», «соціальний супровід».....	9
1.3. Принципи та методи дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу.....	12
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ.....	18
2.1. Люди похилого віку як об'єкт соціальної роботи.....	18
2.2. Нормативно-правові засади соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу.....	25
2.3. Закордонний досвід соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу.....	29
РОЗДІЛ 3. ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ.....	38
3.1. Сучасний стан соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу в Україні.....	38
3.2. Практичні рекомендації щодо напрямків оптимізації розвитку соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу в Україні.....	43
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	51

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному світі військові конфлікти та надзвичайні ситуації стають невід'ємною частиною реальності, змушуючи суспільство адаптуватися до нових умов та вирішувати екстремальні проблеми та виклики. Україна, як і багато інших країн світу, зіткнулася зі складними викликами, пов'язаними з військовим конфліктом на своїй території. Війна, що триває, призвела до глибоких соціальних, економічних та гуманітарних наслідків, серед яких особливе місце займає питання підтримки та допомоги людям похилого віку. За останні роки ця тема набула особливої актуальності та важливості, вимагаючи уваги як з боку науковців, так і з боку практиків соціальної роботи.

Однією з вразливих груп населення в умовах військового часу є люди похилого віку. Вони завжди вважалися вразливою групою населення, а в умовах військового конфлікту їх вразливість збільшується. Війна призводить до серйозних перешкод у їхньому житті, включаючи загрозу здоров'ю, втрату домівок, розлучення з родиною та втрату доступу до необхідних ресурсів, отримання медичних послуг тощо. Потреби даної категорії громадян у соціальній роботі збільшуються ще й тому, що значна частина з них належить до групи самотніх людей. Це означає, що в міру старіння вони будуть потребувати не тільки соціальної підтримки – у вигляді виплат пенсій, але і додаткового обслуговування.

Специфіка соціальної роботи в умовах військового конфлікту визначається особливими викликами та завданнями, які постають перед професіоналами галузі.

Зазначена тема виявляється особливо актуальною, враховуючи необхідність вдосконалення системи соціальної підтримки та адаптації до непередбачуваних викликів, що виникають внаслідок воєнних конфліктів. Кваліфікаційна робота спрямована на вивчення проблем та розробку рекомендацій для покращення ефективності соціальної роботи з людьми

похилого віку в умовах військового часу, сприяючи створенню більш стійкого та гуманного суспільства.

Проблемна ситуація полягає у тому, що воєнні конфлікти та військові дії негативно впливають на життя всього суспільства, а особливо на вразливі категорії населення, такі як люди похилого віку. Воєнні події можуть призвести до загострення соціальних проблем, зміни у забезпеченні життєвих потреб, погіршення стану здоров'я та психологічного благополуччя похилого населення, що потребує розробки ефективних програм соціальної роботи з цією категорією в умовах воєнного стану.

Об'єкт дослідження: соціальна робота з людьми похилого віку.

Предметом дослідження є особливості соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу.

Метою дослідження є аналіз теоретичних, нормативно-правових засад, відповідного практичного вітчизняного та міжнародного досвіду соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу, виявлення та формування напрямків оптимізації цієї роботи в Україні.

Для реалізації поставленої мети треба вирішити наступні *завдання* дослідження:

- з'ясувати підходи до дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу;
- визначити сутність та зміст понять «соціальна робота», «люди похилого віку», «старіння», «соціальна реабілітація», «соціальні пільги», «соціальний супровід»;
- обґрунтувати принципи та методи дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу;
- з'ясувати специфіку та особливості людей похилого віку як об'єкта соціальної роботи;
- проаналізувати нормативно-правові засади соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу;

- здійснити аналіз закордонного досвіду соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу;
- дослідити сучасний стан соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу в Україні;
- визначити напрямки оптимізації та розробити практичні рекомендації щодо розвитку соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу в Україні.

Гіпотеза: соціальна робота з людьми похилого віку в умовах військового часу має суттєвий вплив на їхнє психоемоційне благополуччя, рівень життя та соціальну адаптацію.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури та додатку.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

1.1. Підходи до дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу

Здійснення соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу є надзвичайно важливою та складною задачею, яка вимагає комплексного підходу та врахування різноманітних аспектів. Під час проведення досліджень та розробки стратегій соціальної роботи з цією вразливою групою населення важливо враховувати різні методологічні аспекти.

Питання надання соціального захисту населенню залишається актуальним, не зважаючи на час. Багато вчених, таких як В. Скуратівський, Е. Лібанова, А. Новиков, О. Іванова, К. Міщенко, Т. Семигіна, О. Безпалько, досліджували проблематику надання соціальних послуг для людей похилого віку. Незважаючи на розглянуті теоретичні та практичні аспекти, все ще необхідно шукати способи вдосконалення механізмів цієї допомоги, визначати якісні критерії та методи аналізу, особливо в умовах військового конфлікту [14].

Принципи ООН щодо людей похилого віку [16] один з найважливіших документів 20-го століття, спрямований на перегляд, удосконалення і зміцнення ставлення суспільства до старших поколінь. Цей документ був прийнятий резолюцією 46/91 Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1991 року.

Аналіз потреб і ризиків цієї групи є важливою передумовою для розробки ефективних стратегій дії. Військові конфлікти можуть призводити до різноманітних травматичних наслідків, фізичних та психологічних проблем, тому необхідно ретельно вивчити ці аспекти та визначити пріоритети у роботі з людьми похилого віку.

Розробка адаптованих стратегій соціальної роботи є критичною для забезпечення ефективного реагування на потреби цієї групи. Соціальні працівники повинні мати знання та навички для надання підтримки, яка враховує специфіку військових конфліктів та їх вплив на людей похилого віку.

Мобілізація ресурсів є ключовим елементом успішної соціальної роботи в умовах військових дій. Це означає використання наявних матеріальних, людських та інших ресурсів для забезпечення найкращого результату для цільової аудиторії [8].

Комунікація та партнерство з різними зацікавленими сторонами є важливими для забезпечення координації зусиль та максимізації впливу програм та ініціатив.

Оцінка та моніторинг ефективності проведених заходів є важливими для забезпечення постійного вдосконалення та коригування стратегій роботи з людьми похилого віку в умовах військових конфліктів.

Необхідно також враховувати конкретні аспекти, такі як травми та травматичні наслідки війни, потреби у медичній допомозі, соціальна ізоляція та самотність, правовий захист та права людини, а також підтримка родини та опікунів.

У дослідженні соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу використовуються різні підходи, спрямовані на розуміння та вирішення їхніх потреб та проблем.

Екологічний підхід передбачає аналіз впливу зовнішнього середовища на старший вік у контексті військового конфлікту.

Системний підхід дозволяє розглядати людей похилого віку як частину більшої системи, включаючи сім'ю, громаду та організації. Критичний підхід звертає увагу на соціальні нерівності та системні проблеми, що виникають в умовах військового конфлікту. Емпіричний підхід базується на зборі та аналізі фактичних даних щодо потреб, проблем та ресурсів для людей похилого віку. Комбінація цих підходів дозволяє отримати комплексне розуміння та розробити ефективні стратегії соціальної роботи з цією вразливою групою населення.

Проведення досліджень у сфері соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу передбачає аналіз різних аспектів їхнього життя та потреб. Екологічний підхід спрямований на вивчення взаємодії між людьми похилого віку та їхнім соціальним середовищем у контексті військового конфлікту [5]. Цей підхід допомагає виявити фактори, що впливають на їхнє фізичне та психологічне благополуччя, а також з'ясувати, які ресурси доступні для вирішення їхніх проблем.

Системний підхід вважає людей похилого віку частиною більшої системи, що включає родину, громаду, урядові та неприбуткові організації. Дослідження в рамках цього підходу дозволяє розглядати взаємодію між різними складовими системи та визначати, які ресурси доступні для забезпечення потреб людей похилого віку. Критичний підхід акцентує на соціальних нерівностях та системних проблемах, з якими стикаються люди похилого віку під час військових конфліктів.

Дослідження в цьому напрямку може виявити структурні проблеми, такі як недостатність ресурсів або відсутність доступу до послуг для цієї вразливої групи. Емпіричний підхід, у свою чергу, базується на зборі та аналізі фактичних даних щодо потреб, проблем та ресурсів людей похилого віку в умовах військового конфлікту. Цей підхід може використовувати методи дослідження, такі як опитування, інтерв'ю та аналіз статистичних даних, щоб отримати об'єктивну картину ситуації та розробити науково обґрунтовані стратегії соціальної роботи. Комбінація цих підходів дозволяє отримати комплексне розуміння проблем та потреб людей похилого віку в умовах військового конфлікту та розробити ефективні програми та ініціативи для їхньої підтримки.

Отже, здійснення соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу є складною та надзвичайно важливою задачею, що потребує комплексного підходу та уваги до різноманітних аспектів. Дослідження та розробка стратегій соціальної роботи з цією вразливою групою населення вимагають урахування різних методологічних підходів.

Принципи, закладені в резолюції ООН щодо людей похилого віку, відіграють ключову роль у покращенні ставлення суспільства до цієї групи. Розуміння потреб та ризиків людей похилого віку у воєнний період є важливою передумовою для розробки ефективних стратегій дії.

Мобілізація ресурсів, співпраця з зацікавленими сторонами, оцінка та моніторинг ефективності заходів – це ключові елементи успішної соціальної роботи. Комбінація екологічного, системного, критичного та емпіричного підходів дозволяє отримати комплексне розуміння проблем та потреб цієї групи населення. Урахування конкретних аспектів, таких як травми війни, медична допомога, соціальна ізоляція та інші, є важливим для розробки науково обґрунтованих програм та ініціатив соціальної підтримки для людей похилого віку у військових конфліктах.

1.2. Зміст понять дослідження «соціальна робота», «люди похилого віку», «старіння», «соціальна реабілітація», «соціальні пільги», «соціальний супровід»

Зважаючи на важливість кожного з цих понять у контексті соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу, ось додаткова інформація про кожне з них:

Соціальна робота – це багатопланова професійна діяльність, яка включає в себе розуміння та аналіз соціальних проблем, планування та реалізацію програм та послуг для полегшення життя вразливих груп, у тому числі людей похилого віку під час військових конфліктів [8]. Соціальні працівники здійснюють інтервенції на різних рівнях, від індивідуального до групового та системного, спрямовані на підтримку та забезпечення якості життя цільової аудиторії.

Люди похилого віку – ця категорія населення вимагає особливої уваги в контексті соціальної роботи через особливі потреби та виклики, з якими вони стикаються. До цих потреб входять медична та психологічна допомога,

соціальна підтримка, допомога в домашньому господарстві, доступ до послуг та багато іншого [8].

Старіння – це процес, який може включати фізичні, психологічні та соціальні зміни, що впливають на якість життя осіб похилого віку. Для соціальних працівників важливо розуміти ці зміни та вміти надавати підтримку та допомогу у вирішенні з ними пов'язаних проблем.

Соціальна реабілітація – цей процес спрямований на відновлення та покращення фізичного, психологічного та соціального функціонування осіб, які стали жертвами насильства, дискримінації, хвороби чи інших складних життєвих обставин, включаючи інвалідність, що може виникати внаслідок військових подій.

Соціальні пільги – це матеріальні вигоди або послуги, які надаються державою або іншими соціальними організаціями з метою полегшення життя та покращення соціального статусу певних категорій населення, зокрема людей похилого віку [7].

Соціальний супровід – це послуга, яка надається соціальними працівниками для підтримки осіб у складних життєвих ситуаціях, включаючи людей похилого віку [6]. Соціальний супровід включає психосоціальну підтримку, консультування, організацію доступу до послуг та координацію допомоги з іншими службами та організаціями.

Поняття «соціальний захист» з'явилося у середині ХХ століття та швидко почало використовуватися у міжнародних правових актах та зарубіжній юридичній практиці. Це виникло внаслідок кардинальних змін у соціальній політиці багатьох країн після Другої світової війни, коли керівництво країн усвідомило необхідність систематизації різноманітних інститутів соціальної сфери [6].

Поняття соціального захисту є одним з найбільш суперечливих питань. Прийнято вважати, що термін і поняття «соціальний захист» вперше з'явилися з прийняттям Закону про соціальне забезпечення в США (Social Security act) в 1935 році. Автором закону, який був названий президентом США Франкліном

Рузвельтом «наріжним каменем у системі, що знаходиться на стадії будівництва, але ні в якому разі не завершена», був Франклін Рузвельт. Однак є інша точка зору на виникнення цієї концепції. Згідно з відомостями Гая Перріна, ідея системи соціального захисту була повністю реалізована у законодавстві Нової Зеландії 1938 року, хоча термін вперше був використаний в Сполучених Штатах. [15].

«Соціальний захист населення – це комплекс заходів держави, які мають забезпечувати громадян гарантіями їх соціальних прав, держава має турбуватися та надавати допомогу людям відповідно їх стану здоров'я, віку, соціального становище тощо» [37]. Щодо людей похилого віку, соціальний захист передбачає комплекс економічних, соціальних і правових гарантій, що базуються на принципах милосердя та поваги.

Дослідження показує, що соціальна робота з людьми похилого віку у воєнних умовах потребує глибокого розуміння та ефективного застосування різноманітних концепцій та понять. Кожен аспект, від соціальної роботи та поняття людей похилого віку до соціальної реабілітації та соціального захисту, відіграє важливу роль у забезпеченні гідності та якості життя цієї вразливої групи. Шляхом мобілізації ресурсів, здійснення соціальної підтримки та використання комплексного підходу до вирішення проблем воєнного часу, ми можемо забезпечити необхідну допомогу та підтримку для тих, хто найбільше потребує нашої уваги та дбайливості.

1.3 Принципи та методи дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу

Принципи та методи дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу є ключовими для забезпечення ефективної та адаптивної практики.

Розглянемо ключові принципи, які повинні керувати соціальною роботою з людьми похилого віку під час воєнного конфлікту:

Аналіз є важливим методом дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку під час військових конфліктів, оскільки він дозволяє розуміти ефективність програм та послуг, які надаються, і виявляти недоліки та можливі шляхи їх вирішення. Аналіз може включати оцінку доступності послуг, їх якості, задоволення потреб користувачів та ефективності витрачання ресурсів. Такий підхід допоможе забезпечити належну підтримку для людей похилого віку в умовах військового часу.

Аналіз як метод дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу може включати декілька аспектів:

- вплив війни на психосоціальний стан: може висвітлювати, як воєнні події впливають на психічне та соціальне самопочуття людей похилого віку. Це може включати вивчення рівня тривоги, депресії та поширення посттравматичного стресового розладу серед цієї групи населення.

- доступ до соціальних послуг: оцінювання доступності соціальних послуг для людей похилого віку під час війни. Це може включати оцінку доступу до медичної допомоги, психологічної підтримки, житла та інших необхідних ресурсів.

- роль соціальних працівників: дослідження ролі соціальних працівників у наданні підтримки та допомоги людям похилого віку під час війни. Це включає оцінку їхніх зусиль у забезпеченні доступу до ресурсів, психологічної підтримки та координації допомоги в разі надзвичайних ситуацій.

– соціокультурний контекст: розглядання впливу соціокультурного контексту за досвідом людей похилого віку під час війни. Це включає культурні вірування, цінності та традиції, які впливають на їхню сприйняття військових подій та способи отримання підтримки.

Синтез – цей метод дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військових конфліктів включає аналіз інформації з різних джерел для створення комплексного уявлення про проблеми та потреби цієї групи. Це може включати агрегацію даних зі спостережень, інтерв'ю з клієнтами та фахівцями, а також аналіз результатів попередніх досліджень. Синтез дозволяє виявляти тренди, розуміти складні взаємозв'язки та вплив різних чинників на якість життя і підтримку людей похилого віку під час воєнних дій.

Синтез як метод дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу може включати:

– порівняльний аналіз різних програм підтримки: шляхом синтезу можна порівняти ефективність та результати різних програм соціальної підтримки для людей похилого віку під час війни. Наприклад, порівняти програми медичної допомоги, психологічної підтримки та соціального забезпечення, щоб з'ясувати, які з них найбільш ефективні та придатні для впровадження.

– аналіз взаємодії між різними соціальними службами: синтез може допомогти зрозуміти, як різні соціальні служби взаємодіють між собою для надання комплексної підтримки людям похилого віку під час війни. Наприклад, як медичні та психологічні служби співпрацюють з програмами соціального забезпечення для забезпечення повноцінної допомоги.

– синтез індивідуальних історій та відгуків: проведення синтезу індивідуальних історій та відгуків може допомогти зрозуміти унікальні потреби та виклики, з якими зіштовхуються люди похилого віку під час війни. Це може включати аналіз звітів про досвід військових конфліктів, в тому числі історії війни, спогади та інтерв'ю з ветеранами.

Індуктивний підхід полягає у зборі конкретних спостережень та даних з цієї групи людей і на їх основі формулюванні загальних висновків та теорій. Наприклад, дослідники можуть проводити спостереження за взаємодією соціальних працівників з людьми похилого віку під час військових конфліктів, записувати їх досвід та висновки, а потім аналізувати ці дані для виявлення загальних закономірностей і розуміння ефективних стратегій роботи з цією групою в умовах війни.

Індукція у дослідженні соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу може включати аналіз конкретних ситуацій та випадків, наприклад:

- вивчення індивідуальних історій ветеранів, які пережили війну, для визначення їхніх потреб у соціальній підтримці.
- аналіз впливу військових подій на психологічний стан та добробут людей похилого віку через зіставлення даних з різних військових конфліктів.
- спостереження за діяльністю соціальних служб та організацій, що надають допомогу ветеранам, для виявлення ефективних підходів у роботі з людьми похилого віку під час військових криз.

Дедуктивний підхід передбачає виходження з загальних принципів та теорій і застосування їх до конкретних ситуацій. Наприклад, на основі теорій соціальної підтримки та психологічного впливу воєнних конфліктів можуть бути сформульовані гіпотези про те, які види підтримки є найефективнішими для людей похилого віку під час військових дій. Потім ці гіпотези можуть бути перевірені через емпіричні дослідження та аналіз даних.

Цей метод у дослідженні соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу може полягати у застосуванні загальних принципів та теорій до конкретних ситуацій. Ось декілька прикладів:

- застосування теорії травми: використання їх про вплив травматичних подій на психологічний стан людини для розуміння та прогнозування можливих реакцій та потреб ветеранів похилого віку в умовах військових конфліктів.

- аналіз стандартів та політик: дослідження існуючих стандартів соціальної підтримки та політик, що стосуються ветеранів, для визначення того, наскільки вони враховують особливості людей похилого віку, які пережили війну.

- порівняльний аналіз досліджень: розгляд та порівняння результатів попередніх досліджень про вплив війни на людей похилого віку у різних країнах або періодах, щоб виділити загальні тенденції та відмінності.

Дедуктивний підхід дозволяє використовувати існуючі знання та теорії для формулювання припущень та розуміння специфічних аспектів соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу.

Історичний метод в дослідженні соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу полягає у вивченні минулих подій, політики та програм, спрямованих на цю групу людей під час конфліктів. Це включає аналіз документів, архівних матеріалів, історичних звітів та свідчень очевидців. Історичний метод дозволяє розуміти, які соціальні та політичні чинники впливали на життя людей похилого віку під час воєнних конфліктів, та вивчити ефективність та результативність різних стратегій соціальної підтримки в цих умовах.

Історичний метод може включати в себе:

- аналіз документів: студія документів, таких як звіти військових медичних установ, звіти профільних організацій, листування між військовими командуваннями та організаціями соціальної допомоги, може відображати способи, якими забезпечувалася допомога людям похилого віку.

- вивчення архівних фотографій та відеоматеріалів: вони можуть відобразити умови та обставини, в яких знаходилися люди похилого віку під час війни, а також важливі моменти їхнього взаємодії з військовими та соціальними працівниками.

- інтерв'ю з ветеранами або свідками того часу може розкрити деталі їхнього досвіду та взаємодії з різними аспектами соціальної роботи під час війни.

– аналіз літературних джерел: перегляд мемуарів, репортажів та інших публікацій з того періоду може розкрити важливі аспекти соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу.

Отже, використання цих принципів та методів дозволяє здійснювати дослідження, які спрямовані на розуміння та вирішення складних соціальних проблем, з якими стикаються люди похилого віку в умовах військового конфлікту, а також розробляти ефективні програми та стратегії соціальної роботи для їхньої підтримки.

Проаналізувавши підходи до дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу можемо виділити постійну актуальність проблем соціального захисту населення, зокрема осіб похилого віку, в умовах військового конфлікту. Вивчення та аналіз таких проблем відомих вчених свідчать про пошук шляхів вдосконалення механізмів надання соціальних послуг. Особлива увага приділяється аналізу потреб та ризиків, що виникають у військових конфліктах, та розробці адаптованих стратегій соціальної роботи. Це передбачає мобілізацію ресурсів, партнерство зі зацікавленими сторонами та постійний моніторинг ефективності дій. Важливим є також застосування різних підходів у дослідженні соціальної роботи з цільовою групою. Екологічний, системний, критичний та емпіричний підходи дозволяють отримати комплексне розуміння проблем та розробити ефективні стратегії соціальної підтримки.

Соціальна робота включає в себе комплексні заходи з розуміння, аналізу та реалізації програм і послуг для полегшення життя вразливих груп, включаючи людей похилого віку, особливо під час воєнних конфліктів. Потреби цієї категорії населення включають медичну, психологічну, та соціальну допомогу, а також доступ до послуг і підтримку в домашньому господарстві. Розуміння процесу старіння та надання соціальної реабілітації стають ключовими завданнями для соціальних працівників. Соціальний захист населення, зокрема людей похилого віку, ґрунтується на принципах милосердя та поваги до їхніх прав і потреб. Важливість соціального супроводу і підтримки

у складних життєвих ситуаціях підкреслює значення роботи соціальних працівників у підтримці якості життя цільової аудиторії.

У контексті військових конфліктів, принципи та методи дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку стають важливими компонентами для забезпечення ефективної та адаптивної практики. Аналіз, як ключовий метод дослідження, дозволяє оцінити ефективність програм і послуг, а також виявити можливі недоліки та шляхи їх вирішення. Синтез інформації з різних джерел допомагає створити комплексне уявлення про проблеми та потреби цільової групи. Індуктивний та дедуктивний підходи дозволяють формувати та перевіряти гіпотези щодо ефективності стратегій роботи з людьми похилого віку під час воєнних дій. Історичний метод допомагає вивчити минулі події та стратегії соціальної підтримки, що може надати цінний контекст для розуміння сучасних викликів. Використання цих принципів та методів у дослідженні дозволить не лише краще зрозуміти потреби та проблеми людей похилого віку в умовах військових конфліктів, але й розробити більш ефективні програми та стратегії соціальної підтримки для них.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

2.1. Люди похилого віку як об'єкт соціальної роботи

Теоретичний аспект дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу відображає складність та важливість цієї проблематики. Військовий час завжди приносить з собою небезпеку, нестабільність та стрес для населення, але для людей похилого віку ці виклики можуть бути особливо складними та небезпечними.

Слід зазначити, що люди похилого віку є однією з найвразливіших категорій населення під час військових дій. Вони зазвичай мають обмежені фізичні ресурси, більше схильні до хвороб та травм, і можуть мати обмежену здатність до самостійного виживання у кризових ситуаціях. Саме тому важливо мати глибоке розуміння їхніх потреб та обмежень у контексті військових конфліктів [8].

Один із ключових аспектів цієї проблематики полягає у забезпеченні безпеки та захисту прав людей похилого віку під час воєнних дій. Соціальні працівники мають відігравати активну роль у сприянні евакуації, наданні необхідних медичних послуг та забезпеченні безпеки цієї вразливої групи населення. При цьому важливо враховувати індивідуальні потреби та обмеження кожної особи, оскільки підходи до захисту можуть варіюватися в залежності від стану здоров'я, мобільності та психологічного стану.

Другий аспект – це забезпечення доступу до необхідних ресурсів та послуг для людей похилого віку під час військових конфліктів. Це включає в себе доступ до медичної допомоги, ліків, харчування, житла та інших основних потреб. У воєнних умовах такий доступ може бути серйозно обмеженим або навіть перерваним через зруйнування інфраструктури та перешкоди в доставці гуманітарної допомоги. Соціальні працівники повинні бути готові до праці в

умовах надзвичайної нестабільності та швидкого реагування на зміни в ситуації [3].

Третій аспект, на який варто зупинити увагу, – це психологічні аспекти соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу. Воєнні конфлікти можуть призвести до серйозних психологічних травм, включаючи посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію та інші психічні розлади. Соціальні працівники повинні мати розуміння психологічних механізмів стресу та травми, а також мати навички надання психологічної підтримки та першої допомоги в разі потреби.

У додаток до вищезазначених аспектів, важливо також звернути увагу на етичні та правові аспекти соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу [3]. Соціальні працівники повинні дотримуватися принципів етики та гуманізму в умовах надзвичайних обставин, забезпечуючи повагу до гідності та прав людини навіть в найскладніших ситуаціях.

Тому, соціальна робота з людьми похилого віку в умовах військового часу є складною, але дуже важливою сферою діяльності. Сприяння безпеці, захист прав, забезпечення доступу до ресурсів та надання психологічної підтримки цієї вразливої групи населення вимагає комплексного та координованого підходу з боку соціальних працівників, державних установ, громадських організацій та міжнародних організацій. Тільки завдяки спільним зусиллям можна забезпечити гідність та благополуччя похилого населення під час воєнних конфліктів.

Соціальна робота є складною професійною діяльністю, спрямованою на сприяння соціалізації та соціальної інтеграції груп і окремих осіб, а також на зміну відносин між ними та їхнім оточенням, активізацію їхніх здібностей у виконанні життєвих функцій. «Соціальна робота з людьми похилого віку – це спеціалізація в соціальній роботі, яка стосується соціальної терапії, здійснення догляду, соціального захисту, допомоги та підтримки людей похилого віку» [24].

Соціальна робота з людьми похилого віку – це конкретна спеціалізація, яка включає соціальну терапію, догляд, захист, допомогу і підтримку для цієї категорії населення. Особлива увага зосереджується на соціальній реабілітації, залученні до соціальної активності, організації дозвілля. Соціальна робота з людьми похилого віку – це професійна діяльність, яка провадиться кваліфікованими фахівцями і спрямована на надання індивідуальної допомоги через інформування, діагностику, консультивання, догляд і фінансову підтримку. Вона сприяє активізації самодіяльності старших людей у вирішенні проблем і надає їм психологічну підтримку.

Соціальна робота з людьми похилого віку ґрунтується на принципах, прийнятих на п'ятдесятій сесії Генеральної Асамблеї ООН у 1995 році [25].

Ці принципи об'єднані у п'ять груп [15]:

1. Принципи групи «незалежність» підкреслюють, що старші люди мають мати можливість отримувати доступ до основних потреб та послуг, враховуючи їхні індивідуальні потреби та змінюючий стан, і отримувати підтримку для проживання власними силами, наскільки це можливо.
2. Принципи групи «участь» відображають питання залучення старших людей до активного життя в суспільстві.
3. Принципи групи «догляд» стосуються забезпечення старших людей доглядом і захистом з боку родини, суспільства і держави.
4. Принципи групи «реалізація внутрішнього потенціалу» сприяють можливості старших людей для повноцінного використання свого потенціалу, включаючи доступ до освіти, культури, духовного життя і відпочинку.
5. Принципи групи «гідність» ставлять за мету недопущення експлуатації або насильства щодо старших людей і забезпечення їм права на справедливе та гідне ставлення незалежно від віку, статі, расової чи етнічної приналежності, інвалідності або іншого статусу.

У центрі соціальної роботи з людьми похилого віку повинні бути:

- норми, що регулюють ставлення суспільства до них;
- обов'язки держави та суспільства стосовно старших людей;

- права та обов'язки самого старшого покоління;
- ідеали життєдіяльності старшого покоління;
- коригування взаємовідносин людини і суспільства на різних рівнях: соціальному, міжособистісному і особистісному.

Соціальна робота з людьми похилого віку здійснюється через спеціалізовані установи, що створені для них, і спрямована на відновлення та забезпечення різних аспектів їхнього життя на сучасному рівні [32].

Головними напрямками соціальної роботи з людьми похилого віку є [34]:

- соціальна допомога для людей похилого віку – це система підтримки, що надається з метою полегшення їхнього життя та забезпечення необхідних ресурсів і послуг для гідного і комфортного існування. Це може включати фінансову підтримку, медичну допомогу, догляд за здоров'ям, психологічну та соціальну підтримку, а також доступ до послуг догляду та соціальних програм. Основна мета соціальної допомоги – забезпечити належний рівень життя та допомогу у збереженні гідності та самостійності осіб похилого віку;

- соціальне обслуговування для людей похилого віку – це система підтримки, спрямована на задоволення їхніх соціальних потреб та полегшення повсякденного життя. Це може включати послуги догляду вдома, медичні послуги, транспортні послуги, а також психологічну підтримку та соціальні заходи для забезпечення їхнього комфорту і самостійності. Головна мета соціального обслуговування – забезпечити належний рівень життя та допомогу у збереженні гідності та незалежності людей похилого віку;

- соціальна реабілітація для людей похилого віку – це процес, спрямований на відновлення та покращення їхнього соціального функціонування після втрати або порушень через старість, хвороби або інші обмеження. Це може включати ряд заходів, таких як професійна підготовка, психологічна підтримка, реабілітаційні програми та соціальна інтеграція. Головною метою є допомогти людям похилого віку зберегти або відновити

їхню самостійність, залучення до активного життя та забезпечення їхнього благополуччя в суспільстві;

– соціальна профілактика для осіб похилого віку включає широкий спектр заходів, спрямованих на запобігання виникненню або загостренню проблем, пов'язаних зі старінням. Ці заходи можуть включати програми здорового способу життя, соціальні заходи для підтримки активного життя, навчання та підтримку для забезпечення фінансової стабільності, а також послуги з медичного спостереження та психологічної підтримки. Основна мета – забезпечити належні умови для старіння з гідністю, зберігаючи якість життя та соціальну активність.

Оглядаючи досвід роботи зі старшими людьми у соціальній сфері, варто визначити підходи, методи та прийоми, які використовуються для досягнення цілей, вирішення проблем та забезпечення ефективності соціальної допомоги цій групі населення. Технологія соціальної роботи – це сукупність цих інструментів, які використовуються різними установами та організаціями для досягнення своїх цілей у цій області.

У військовий час соціальна робота з людьми похилого віку вимагає особливої уваги та дбайливого підходу через надзвичайні умови, які можуть виникнути внаслідок конфлікту. У практиці соціальної роботи з людьми похилого віку можна виділити такі загальні технології, які можуть бути застосовані в цих умовах [40]:

– соціальна діагностика – у військовий час це включає вивчення потреб та проблем людей похилого віку, аналіз їхнього соціального статусу, стану здоров'я та доступу до ресурсів. Це допомагає зрозуміти, які саме питання старшого покоління потребують найбільшої уваги та допомоги.

– соціальна терапія – включає надання підтримки та допомоги у розвитку особистості, подоланні стресу та травм, що можуть виникнути внаслідок війни. Це може включати індивідуальні або групові сесії психологічної підтримки, роботу зі стресом та методи відновлення психологічної стійкості.

– соціальне консультивання – надання консультацій та інформації щодо можливостей отримання допомоги, пільг та соціальних послуг у військових умовах. Це може включати інформування про права та можливості отримання медичної, фінансової та іншої підтримки.

– соціальна адаптація – допомога у пристосуванні до нових соціальних умов та забезпечення підтримки для інтеграції в новий соціальний контекст, який може виникнути через війну. Це може включати навчання новим навичкам, підтримку у пошуку роботи або житла та інші аспекти соціальної адаптації.

– соціальна підтримка – забезпечення допомоги та підтримки у вирішенні практичних проблем, з якими стикаються люди похилого віку під час війни. Це може включати матеріальну допомогу, допомогу у забезпеченні медичних послуг або інших практичних потреб.

У військовий час соціальна робота з людьми похилого віку вимагає від соціальних працівників не лише професійності, але й готовності до реагування на надзвичайні обставини та вміння швидко адаптуватися до змін в соціальному середовищі.

Також у військовий час соціальна робота з людьми похилого віку вимагає використання спеціальних технологій, які допомагають вирішувати конкретні проблеми, з якими стикаються ці люди в умовах конфлікту. Нижче розглянемо детальніше деякі з цих технологій [40]:

– соціальне піклування – ця технологія передбачає забезпечення допомоги в задоволенні потреб та захисті громадянських прав осіб похилого віку, які фізично неспроможні це зробити самостійно або визнані недієздатними. У військовий час це може включати організацію медичного догляду, надання реабілітаційних послуг та допомоги у задоволенні їхніх основних потреб.

– соціальний патронаж – ця технологія полягає в організації життєдіяльності клієнтів похилого віку, які потрапили у складні життєві ситуації й не здатні або втратили можливість самостійно їх подолати. У

військовий час це може означати надання допомоги з отриманням медичного обслуговування, житла та харчування, а також координацію доступу до інших соціальних послуг.

– соціальне обслуговування – ця технологія включає надання комплексу соціальних послуг громадянам похилого віку в умовах військових дій. Це може включати допомогу у забезпеченні медичної допомоги, доставці необхідних товарів та послуг до дому, а також організацію групових заходів та розваг для підтримки душевного здоров'я.

– соціальне представництво – ця технологія передбачає захист прав і інтересів громадян похилого віку в установах та організаціях. У військовий час це може означати надання правової допомоги, представництво перед військовими чи цивільними владними структурами, а також захист від будь-якої форми дискримінації чи насильства.

В умовах військового часу соціальні технології мають бути адаптовані до специфічних потреб та обставин, з якими стикаються люди похилого віку. Це вимагає не лише професійної компетентності, але й гнучкості та готовності до швидкого реагування на зміни в ситуації.

У цьому розділі було висвітлено важливі аспекти соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу. Військові конфлікти створюють серйозні виклики для цієї вразливої групи населення, збільшуючи їхню небезпеку та обмеження доступу до необхідних ресурсів і послуг. Соціальні працівники відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки, захисту прав та забезпеченні доступу до ресурсів для старших громадян у таких умовах.

Одним із ключових завдань є надання безпеки та захисту прав старших громадян під час воєнних дій. Це передбачає активну участь у їхній евакуації, наданні медичної допомоги та забезпеченні їхньої безпеки. Важливо враховувати індивідуальні потреби та обмеження кожної особи для ефективного захисту.

Крім того, важливим аспектом є забезпечення доступу до необхідних ресурсів та послуг, таких як медична допомога, харчування та житло. У

воєнних умовах такий доступ може бути серйозно обмеженим, тому соціальні працівники повинні мати готовність працювати в умовах надзвичайної нестабільності.

Третім важливим аспектом є психологічна підтримка, оскільки воєнні конфлікти можуть призвести до серйозних психологічних травм. Соціальні працівники повинні мати розуміння психологічних механізмів стресу та травми, а також навички надання психологічної підтримки.

Загалом, соціальна робота з людьми похилого віку в умовах військового часу є складною, але надзвичайно важливою. Сприяння безпеці, захист прав та забезпечення доступу до ресурсів для цієї вразливої групи населення вимагає комплексного підходу та співпраці між різними організаціями та установами. Тільки таким чином можна забезпечити гідність та благополуччя старших громадян під час воєнних конфліктів.

2.2. Нормативно-правові засади соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу

Однією з найскладніших проблем, що потребують негайного вирішення у процесі будівництва демократичної і правової держави в Україні, є забезпечення соціальних гарантій для громадян похилого віку та створення умов для покращення їхнього життя. Шлях до термінового вирішення цього завдання ускладнений різними перешкодами за складністю і масштабом. Одна з цих перешкод полягає у втіленні законодавчих норм, зазначених у Конституції України та законодавчих актах з питань патронажної роботи з людьми похилого віку, яке потребує відповідного адаптування до сучасних потреб.

Право на соціальний захист є одним з найважливіших конституційних прав. Згідно з Конституцією України, це право включає забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них причин, а також у старості та в інших ситуаціях, передбачених законом [29].

Враховуючи всі економічні, політичні та демографічні чинники, на сьогоднішній день вельми важливо, щоб суспільство сприяло створенню для людей похилого віку життя, що було б гідним, насиченим діяльністю і радістю, звільнило від відчуття самотності та відчуженості, заповнило дефіцит спілкування і, зрозуміло, забезпечило задоволення їхніх потреб у соціальному і медичному обслуговуванні.

З огляду на всі зміни в галузі соціального забезпечення та ураховуючи те, що ці зміни далеко не завершені, неможливо без фундаментального наукового обґрунтування таких понять, як інститут органів соціального забезпечення, визначення їх структури та підпорядкування, а також визначення обсягів їх компенсації, знайти наукові підґрунтя критеріїв перевірки доцільності вже впроваджених змін для подальшого вдосконалення соціального захисту населення, зокрема людей похилого віку, нормативних актів, спрямованих на соціальну політику держави, а також розробити нові обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення як самих нормативних актів, які регулюють діяльність органів соціального захисту населення, так і всієї системи державних заходів щодо соціального захисту населення.

Згідно з Законом України «Про соціальні послуги» (№ 966-IV від 19.06.2003 р.), соціальне обслуговування – це система соціальних заходів, спрямованих на сприяння, підтримку та послуги, які надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або полегшення життєвих труднощів, підтримки їхнього соціального статусу та повноцінної життєдіяльності [24]. Щодо питання соціального захисту населення і забезпечення життєдіяльності людей похилого віку, І.Сирота вказує на те, що одним з важливих факторів, який значною мірою збільшує необхідність соціального захисту, його ролі і значення в житті людей, є різке зниження рівня забезпечення економічно залежної частини населення, зокрема людей похилого віку [34]. Втрата основного та єдиного джерела засобу існування, яким є заробітна плата, ставить людину в складне матеріальне положення. В Україні поняття «соціальний захист» почало широке вживання лише на етапі переходу

до ринкових відносин, хоча в тій чи іншій формі соціальний захист завжди був притаманний українському суспільству.

Так, у ст.46 Конституції України (від 28.06.1996 р.) зазначено, що громадяни мають право на соціальний захист, який включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення, створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними [23].

З прийняттям у 1996 р. Конституції України, яка визначила Україну як соціальну державу[23], фактично розпочався процес формування національної системи соціального захисту та соціального забезпечення громадян. Цей етап відзначився прийняттям ряду актів, які відображають різні концепції та підходи до визначення найбільш актуальних питань державної політики у сфері соціального захисту та соціального забезпечення.

Відповідно до загальних принципів Конституції, в Україні людина, її життя, здоров'я, честь і гідність вважаються найважливішою соціальною цінністю, а її права і свободи визначають напрямок діяльності держави. Забезпечення прав і свобод людини є основним завданням держави [23].

Але справа в тому, що питання про те, чи забезпечують певні форми соціального захисту, такі як пільги та компенсаційні виплати, реальне втілення прав та свобод людини, залишається обговорюваним. У багатьох випадках ці заходи не гарантують достатнього рівня життя і не допомагають у складних ситуаціях, а також не підтверджують визнання певних заслуг перед державою. Іноді вони просто створюють переваги для деяких груп громадян, що призводить до нерівності в суспільстві [29].

Коли мова йде про конкретизацію конституційних механізмів забезпечення соціальних та економічних прав громадян, можна зробити висновок, що існуюча система пільг і соціальних гарантій, в першу чергу, спрямована на підвищення соціального захисту окремих груп, а не на забезпечення мінімального необхідного рівня для найбільш соціально вразливих верств населення, зокрема людей похилого віку [8].

Постанова Кабінету Міністрів України від 07 березня 2022 року № 214 «Про деякі питання надання державної соціальної допомоги на період введення воєнного стану» [24]. Ця постанова постановляє, що на період введення воєнного стану та одного місяця після його припинення чи скасування надання державної соціальної допомоги здійснюється з урахуванням таких особливостей, як підвищені потреби населення у соціальній допомозі через погіршення економічної ситуації, обмеження руху людей та доступу до ресурсів, а також збільшення кількості людей, які потребують допомоги у зв'язку зі збройним конфліктом.

Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» [25]. Ця постанова встановлює механізми виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, зокрема, вона стосується людей похилого віку, які можуть бути внаслідок військових дій вимушені залишити свої домівки та шукати притулку в інших місцях. Постанова регулює умови отримання цієї допомоги, розмір виплат та порядок її надання, забезпечуючи соціальний захист вразливих категорій населення у період військових дій.

У Законі України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» встановлено норми щодо забезпечення соціального захисту та підтримки громадян похилого віку, які можуть включати в себе надання пенсій, пільг, медичного обслуговування, соціальних послуг та інші форми допомоги. У контексті військового часу, цей закон може передбачати особливі заходи підтримки для ветеранів, які стали

жертвами війни, а також забезпечення їхніх соціальних потреб у період військових дій та після їх завершення.

Отже, забезпечення соціальних гарантій громадянам похилого віку та створення умов для покращення їхнього життя є однією з найважливіших завдань на шляху розбудови демократичної і правової державності в Україні. Реалізація правових положень, закріплених у Конституції та законодавчих актах, є ключовим кроком у цьому напрямку.

Центральним соціальним конституційним правом є право на соціальний захист, що включає забезпечення громадян у разі різних життєвих обставин, включаючи старість. На сьогоднішній день особливо важливо забезпечити гідне, активне та задовільне життя людей похилого віку, зменшити почуття самотності та відчуженості, а також забезпечити доступ до соціальних та медичних послуг.

Для досягнення цих цілей необхідно сприяти взаємодії всіх галузей суспільства, у тому числі уряду, громадських організацій та міжнародних партнерів. Розробка та впровадження ефективних програм та політик, спрямованих на підтримку осіб похилого віку, є невідкладним завданням, яке потребує спільних зусиль усіх зацікавлених сторін. Вирішення цієї проблеми сприятиме побудові більш справедливого та гуманного суспільства в Україні.

2.3. Закордонний досвід соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу

Зарубіжний досвід у сфері соціальної роботи з людьми похилого віку під час військових конфліктів є важливим джерелом знань та навичок для розвитку такої практики в інших країнах. Різні національні стратегії та підходи до цієї роботи можуть бути корисними для інших країн. Давайте розглянемо кілька прикладів зарубіжного досвіду у цій області.

Однією з глобальних проблем нашого часу є швидке зростання кількості старих людей у західних країнах і США. Згідно з оцінками Демографічного

відділу ООН, літні та старі люди складатимуть значну частину населення у майбутньому. Прогнозується, що до 2025 року кількість людей віком від 60 років збільшиться у 5 разів порівняно з 1950 роком, а старших за 80 років – у 7 разів. Це стане причиною збільшення частки людей похилого віку серед населення світу з 8,5% у 1950 році до 13,7% у 2025 році [43]. Отже, є необхідність у розробці нових підходів до соціальної роботи з цією категорією населення.

Удосконалюючи практику соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні, ми повинні враховувати досвід країн Європи та США, який накопичувався протягом кількох десятиліть. Цей досвід може значно сприяти в розвитку нових методів та форм соціальної допомоги старим людям у нашій країні. Важливо зазначити, що основні напрямки роботи зі старими людьми в Україні та за кордоном досить схожі, але країни Заходу та США мають більш розвинену систему соціального обслуговування та різноманітні форми та види соціальної допомоги для цієї категорії населення.

Основна відповідальність за надання соціальних послуг людям похилого віку покладається на управління соціального захисту місцевих державних адміністрацій, управління соціального захисту населення, міські відділи соціального забезпечення та місцеві управління охорони здоров'я та соціального захисту населення.

Основу соціальної роботи зі старшими людьми у більшості європейських країн складає принцип забезпечення можливості для них проживати вдома якомога довше і самостійно забезпечувати себе. Система соціального обслуговування розвивається таким чином, щоб підтримувати їх здатність до самообслуговування. Труднощі ведення домашнього господарства полегшуються за допомогою візитів співробітників служби «допомоги вдома» [31].

Соціальні працівники, що спеціалізуються на роботі зі старшими людьми, переважно надають допомогу тим, хто вже має проблеми з суспільством, системою охорони здоров'я та іншими установами. Різноманітність проблем, з

якими стикаються старші люди, та складність системи соціальної допомоги створюють труднощі у доступі до різних соціальних структур.

Тому переважна більшість старих людей звертається за допомогою до Служби управління соціальними організаціями. У цих службах їм надають інформацію про те, куди звернутися для детального розгляду проблем і потреб конкретної старої людини. Основне завдання цих служб – забезпечити найбільш ефективну допомогу клієнтам і розглянути якнайбільше проблем з різних точок зору.

Існує 11 основних функцій цих служб: пошук потенційних клієнтів, попередній аналіз справ, набір клієнтів, оцінка потреб, встановлення цілей надання допомоги, планування дій, підвищення кваліфікації, надання запланованої допомоги, перегляд, обробка даних та підтримка взаємин. Ці служби працюють у лікарнях, громадських організаціях, регіональних службах для людей похилого віку, будинках для літніх людей, агентствах сімейної підтримки та на роботі.

Служби соціальної допомоги у західноєвропейських країнах та США пропонують великий спектр послуг для старших людей, такі як індивідуальне та сімейне консультування, робота з емоційними труднощами, патронаж та допомога у кризових ситуаціях.

Основна мета цих служб полягає в управлінні кризовими ситуаціями та забезпеченні зв'язку між старшими людьми та їх сім'ями. Для найбільш беззахисних старих людей ці служби забезпечують постійне з'єднання з сигнально-черговою системою через телефон; програма догляду за дуже похилими людьми – старші люди, які беруть участь у таких програмах, потребують допомоги у повсякденних справах, але не потребують постійного медичного догляду. Ці служби також ведуть статистичний облік якості життя старих людей.

Служба домашнього догляду укладає угоду з клієнтом про забезпечення необхідних соціальних послуг. Згідно з цією угодою держава надає грошову допомогу для догляду, що полегшує доступ до допомоги; правоохоронні

служби для старих людей – соціальні працівники оцінюють ризики, яким піддається кожен клієнт (фізичний, психологічний або матеріальний стан, відсутність догляду від опікунів) [33]. У таких випадках соціальні працівники повинні запобігти жорсткому поводженню з клієнтами похилого віку і надати консультування клієнту та його сім'ї; тимчасові служби – це такі служби, які надають свої послуги, коли офіційні опікуни (члени сім'ї клієнта) повинні відсутність на короткий час. У західних країнах поширені будинки тимчасового проживання, де старі люди можуть тимчасово перебувати, щоб полегшити навантаження на тих, хто доглядає за ними. Персонал цих будинків надає широкий спектр послуг на додаток до задоволення фізичних потреб мешканців; терапевтичні групи – це, як правило, інформаційна підтримка для людей, які вийшли на пенсію, страждають на хронічні, психічні або смертельні захворювання та інші залежності [32].

Для старих людей, які бажають залишатися у відомому для них оточенні, існує розгалужена мережа неінституційних установ соціального обслуговування. Соціально-побутове обслуговування на дому включає такі види послуг: доставку їжі до дому; гігієнічні процедури; транспорт; послуги супровідника; організація дозвілля; заняття фізкультурою під керівництвом інструктора; медичний моніторинг та інше.

Також старим людям надається різноманітна необхідна інформація переважно практичного характеру, у деяких випадках послуги включають ремонт та покращення їх житла. Особлива увага приділяється устаткуванню житла з обслуговуванням. Такі будинки для старих людей обладнані збільшеним сервісом вдома, а також сигнально-черговою системою, яка дозволяє в будь-який час викликати лікаря, швидку допомогу та зменшує випадки крадіжок, пожеж, небажаного ставлення родичів до старої людини. Телефон із постійним підключенням до сигнально-чергової системи – це новий пристрій, який набуває швидкої популярності, для тих старих людей, які, знаходячись у безпорадності та самотності, мають бажання залишатися у власному житлі [8]. Спеціальні житлові будинки для самотніх громадян

похилого віку та подружніх пар призначені для старих людей, які мають збережену або часткову здатність до самообслуговування у побуті і потребують створення комфортних умов для задоволення своїх основних потреб.

Головна мета цих установ полягає в створенні комфортних умов для проживання та самообслуговування, а також у наданні соціальних та побутових послуг. Вони спрямовані на підтримку активного способу життя, включаючи можливість зайнятості. У таких спеціалізованих будівлях знаходяться комплексні соціально-побутові послуги, медичний кабінет, бібліотека, їдальня, пункти замовлення товарів, місця для прання або хімчистки, а також приміщення для дозвілля та роботи. Крім того, спеціалізовані житлові комплекси для старих людей оснащені сигнально-черговою системою, яка дозволяє у будь-який час викликати лікаря чи швидку допомогу, зменшуючи ризики випадків крадіжок, пожеж та травм, а також неухважного ставлення родичів до мешканців.

Для тих, хто не може продовжувати самостійне життя вдома (з огляду на стан здоров'я чи відсутність родини), існують пансіонати, які пропонують як постійне, так і тимчасове проживання (наприклад, для відпочинку опікунів). Персонал пансіонатів, окрім медичного догляду, забезпечує широкий спектр послуг, включаючи патронаж, що враховує емоційні, соціальні та рекреаційні потреби мешканців. Деякі пансіонати спеціалізуються на різних категоріях клієнтів, таких як сліпі, глухі або психічно хворі, проте більшість не мають такої спеціалізації. Нові форми обслуговування у пансіонатах включають денні лікарні, реабілітацію, комбіновані блоки стаціонарів, житла та відкриті секції, а також різноманітні курси оздоровчого лікування.

Останнім часом спостерігається тенденція до зменшення кількості традиційних будинків для старих людей, а деякі країни навіть планують повністю відмовитися від такого виду обслуговування. Замість цього, розвиваються центри денного перебування, які мають на меті допомогти старим людям подолати відчуття самотності та відчуття замкненості.

У центрах денного перебування надаються різноманітні послуги для літніх людей, спрямовані на забезпечення їхнього комфорту, активного способу життя та підтримку. Тут можна скористатися соціально-побутовим обслуговуванням, медичною допомогою, розвагами, а також отримати безкоштовне або пільгове харчування. У центрах організуються різні види трудової терапії та спільні заходи, такі як святкування днів народження. Також тут можуть бути кафе, гуртки, майстерні, а також послуги консультування та навчання.

Для активних людей похилого віку створюються спеціальні умови, які можуть включати пом'якшені умови проживання у власних будинках з покращеними комунальними зручностями та підтримкою соціальних працівників. Це допомагає забезпечити незалежне проживання та підтримку.

З огляду на різноманітність та складність соціальних проблем, пов'язаних із старінням населення, важливо не лише забезпечувати старим людям необхідні соціальні послуги, але й створювати умови для реалізації їхнього потенціалу. Це включає сприяння добровільної допомоги та участь у програмах, розроблених різними установами та організаціями [18].

Метою таких програм є [43]:

- надання можливості людям похилого віку допомагати тим, хто потребує допомоги, заслужити повагу та реалізувати свої цілі.
- організація додаткових послуг для літніх людей, що віддають свій вільний час, щоб допомогти одноліткам.
- підтримка літніх людей з низьким доходом, щоб вони могли залишатися вдома та не переїжджали до будинків-інтернатів.
- формування поваги до літніх людей у суспільстві та використання їх досвіду для допомоги іншим.
- сприяння зближенню поколінь та збереженню зв'язків між різними групами людей.

– надання різноманітної допомоги, включаючи побутову, медичну, та розважальну, а також роботу з дітьми та інвалідами.

Найбільш відомими організаціями активістів – пенсіонерів є «Сиві пантери», «Квакери» та Американська асоціація пенсіонерів у США, «Євролінкейдж» у Європі. Ці групи вважають, що люди похилого віку є важливим ресурсом суспільства, і докладають зусиль для розширення їхніх прав та поліпшення умов життя. Їхні заходи сприяють позитивному ставленню до літніх людей і забезпечують їм більшу автономію.

Волонтери надають різноманітну допомогу, включаючи допомогу по дому, супровід до лікаря, доставку продуктів харчування, виготовлення пристосувань для полегшення життя, роботу з дітьми та інвалідами. Програми «Візити дідусів та бабусь», «Пенсіонери-компаньони» та «Волонтери похилого вік» запрошують осіб у віці 60 років і старших допомагати тим, хто потребує підтримки та спілкування.

Учасники програми «Візити дідусів та бабусь» проходять підготовку та регулярно відвідують літніх людей, щоб допомагати їм та проводити час разом. Велика увага звертається на залучення пенсіонерів до роботи з молоддю за програмою «Покоління разом», що сприяє обміну знаннями та досвідом між поколіннями.

Для пенсіонерів, які хочуть продовжувати працювати, діють програми з повною або частковою зайнятістю. Наприклад, у США пенсіонери успішно навчають своїх менш досвідчених колег. Американська асоціація пенсіонерів розробляє програми допомоги для тих, хто нещодавно втратив партнера, щоб допомогти їм адаптуватися до нового життя.

Таким чином, старіння населення – це одна з найсерйозніших проблем сучасного світу. Закордонний досвід соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу представляє собою важливе джерело знань та навичок, які можуть бути використані для розвитку практики у військових конфліктах. Різні країни мають різні стратегії та підходи до роботи з похиліми людьми під час воєнних дій, і цей досвід може бути корисним для інших країн.

Зростання кількості старих людей у населенні є глобальною проблемою, що вимагає нових підходів до соціальної роботи з цією категорією населення. Особливо важливо враховувати досвід країн Європи та США, де системи соціального обслуговування та підтримки для людей похилого віку розвинуті більш докладно.

В Україні також потрібно вдосконалювати соціальну роботу з людьми похилого віку, використовуючи накопичений закордонний досвід як джерело інспірації та ресурс для розвитку нових практик. Основну увагу слід зосередити на забезпеченні можливостей для самостійного проживання та самообслуговування старих людей, а також на розбудові системи соціального захисту, яка б відповідала потребам цієї категорії населення.

Невід'ємною умовою успішної реалізації таких заходів є ефективне управління соціальним захистом на місцевому рівні, співпраця з громадськими організаціями та міжнародними партнерами, а також постійне вдосконалення та адаптація до нових викликів та потреб людей похилого віку.

Проте в розвинених країнах присутність старших громадян розглядається як позитивний аспект, а не як обтяжливе явище. Створення сприятливих умов для людей похилого віку та врахування їхніх потреб повинні бути головною метою держави, яка має на меті забезпечити стійкий соціальний розвиток.

Отже, соціальна робота з людьми похилого віку в умовах військового конфлікту вимагає комплексного підходу та активної ролі соціальних працівників. Забезпечення безпеки, доступу до ресурсів та психологічної підтримки цієї вразливої групи населення є ключовими завданнями. Врахування індивідуальних потреб та обмежень кожної особи, а також дотримання принципів етики та гуманізму, допомагають забезпечити гідність та благополуччя похилого населення під час воєнних конфліктів. Спільні зусилля соціальних працівників, державних установ, громадських організацій та міжнародних організацій є важливими для досягнення цих цілей.

Соціальна робота з людьми похилого віку ґрунтується на принципах, сформульованих на п'ятдесятій сесії Генеральної Асамблеї ООН у 1995 році. Ці

принципи включають незалежність, участь, догляд, реалізацію внутрішнього потенціалу та гідність. Основними напрямками соціальної роботи з цією категорією населення є соціальна допомога, обслуговування, реабілітація та профілактика. Важливою є і впровадження спеціальних технологій, таких як соціальне піклування, патронаж, обслуговування та представництво, для забезпечення ефективної допомоги та підтримки для цієї вразливої категорії населення.

Проаналізувавши нормативно-правові засади соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу з'ясували те, що Україна стикається зі складною проблемою забезпечення соціальних гарантій громадянам похилого віку в контексті будівництва демократичної та правової державності. Незважаючи на законодавчі та нормативно-правові акти, що регулюють питання соціального захисту, реалізація правових положень залишається викликом через різні перешкоди. Ініціативи, такі як введення державної соціальної допомоги та механізми підтримки вразливих категорій населення під час військових дій, вказують на важливість реформування системи соціального захисту та вдосконалення механізмів його реалізації в умовах сучасної України.

РОЗДІЛ 3

ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

3.1. Сучасний стан соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу в Україні

Праксеологічний аспект дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу є ключовим напрямом аналізу, що допомагає розуміти та вдосконалювати практику надання підтримки та захисту цієї вразливої категорії населення. Праксеологія вивчає діяльність людини у всій її різноманітності, зокрема в контексті соціальних та психологічних процесів, що відбуваються під час роботи з певною групою людей. У військових умовах, коли загроза та стрес супроводжують щоденне життя, праксеологічний аналіз набуває особливого значення [39].

Одним із важливих аспектів праксеологічного дослідження є аналіз методів та технік, які використовуються соціальними працівниками під час роботи з людьми похилого віку під час військових конфліктів. Це включає в себе організацію робочих процесів, використання інструментів підтримки та створення спеціалізованих програм. Праксеологічний аналіз дозволяє визначити ефективність цих методів та їх відповідність специфіці воєнних умов.

Військова агресія РФ проти України спричинила жахливі страждання для людей будь-якого віку, змушуючи мільйони людей покидати свої домівки. Проте, люди похилого віку опинилися у особливо вразливій ситуації, адже їм складніше рятуватися від небезпеки та задовольняти свої базові потреби.

Міжнародна амністія (Amnesty International) б'є на сполох і закликає уряди та міжнародні організації докласти максимум зусиль, щоб допомогти цій категорії населення [1]:

- сприяти добровільній евакуації літніх людей за кордон;
- забезпечити їм пріоритетний доступ до фінансової допомоги;
- підтримати створення доступного житла для людей похилого віку з інвалідністю.

Дослідження праксеологічних аспектів соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу також передбачає аналіз ролі соціального працівника та його взаємодії з цільовою аудиторією. Спеціаліст з соціальної роботи повинен мати розуміння не лише потреб та проблем похилого населення, але й контексту воєнного конфлікту, щоб ефективно реагувати на зміни в ситуації та надавати адаптовану допомогу [39].

Ще одним важливим аспектом є аналіз ефективності програм та інтервенцій, спрямованих на полегшення життя похилого населення під час військових конфліктів. Практичне дослідження дозволяє оцінити результативність різних програм, їх вплив на якість життя людей похилого віку, а також виявити недоліки та можливості для покращення.

Крім того, праксеологічний аспект передбачає дослідження професійних компетенцій соціальних працівників у контексті роботи з людьми похилого віку під час військових дій [39]. Це включає в себе не лише знання теоретичних основ соціальної роботи та глибоке розуміння потреб цільової аудиторії, але й уміння адаптувати свої дії до надзвичайних обставин, швидко приймати рішення та ефективно спілкуватися з похилими людьми та їхніми родичами.

Не менш важливим є вивчення інноваційних підходів та передового досвіду в галузі соціальної роботи з похилими під час військових конфліктів. Професійна спільнота та науковці повинні співпрацювати для пошуку нових ідей та розробки ефективних стратегій, спрямованих на покращення якості життя похилого населення під час воєнного часу.

Тому, праксеологічний аспект дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу є важливим напрямком аналізу, який дозволяє розкрити складність та різноманітність практики в цій сфері. Розуміння методів, стратегій та ролі соціальних працівників у воєнних умовах

допомагає розробляти ефективні та адаптовані до потреб програми та інтервенції, спрямовані на підтримку та захист цієї вразливої групи населення.

Умови життя громадян України, що перебувають у воєнній зоні уже другий рік, серйозно впливають на всі уразливі групи населення. Згідно з дослідженням, проведеним IMPACT Initiatives та Центром сталого миру та демократичного розвитку, війна в Україні може призвести до того, що понад 7,1 мільйона українців опиняться у бідності, а ще 3,7 мільйона наблизяться до неї.

Крім того, оціночна кількість людей, які потребують гуманітарної допомоги, зросла до 17,6 мільйона на кінець 2022 року, особливо важка ситуація склалася у південно-східному макрорегіоні та в центральному макрорегіоні разом з Дніпропетровською областю [38].

Згідно з дослідженням І. Мещан, проведеним у 2017 році в об'єднаних територіальних громадах Запорізької області для визначення стану самотності, виявлено, що 33% людей похилого віку відчують себе самотніми, а ще 28% періодично переживають цей стан. Серед них виявлено: соціальне відчуження (39% через недостатню увагу з боку суспільства, виключеність із суспільного життя, незатребуваність накопичених знань і досвіду), песимістичне ставлення до життя (38%, викликано відсутністю життєвих перспектив, незадоволеністю життям), порушення родинних зв'язків (9%, складні стосунки з родиною та близькими) [21].

Отже, аналіз вищенаведених статистичних даних дозволяє підтвердити актуальність здійснення соціальної роботи з людьми літнього та похилого віку на рівні громади в умовах воєнного стану, що сприятиме підвищенню рівня їхнього соціально-адаптаційного потенціалу та розвитку соціальної активності

Серед головних напрямів соціальної роботи у громадах України зі старшими самотніми людьми варто виділити наступне:

1. Визначення осіб, які потребують допомоги та оцінка їхніх потреб у фізичному, матеріальному, соціальному та психологічному плані.

2. Пряме надання соціальних послуг старшим самотнім людям, які проживають у громаді.

3. Забезпечення взаємодії між членами громади та місцевими соціальними службами та організаціями, що працюють зі старшими самотніми людьми.

4. Активізація та мобілізація ініціативних груп серед членів громади для створення волонтерських та взаємодопоміжних груп.

5. Організація відпочинку та дозвілля для старших самотніх людей.

6. Моніторинг і оцінка якості наданих соціальних послуг [33].

Проблема надання соціальних послуг людям літнього та похилого віку в умовах воєнного стану є предметом досліджень сучасних науковців та практиків соціальної галузі, які наголошують, що «серед найбільш вразливих категорій цієї цільової групи можна виділити: самотніх, осіб похилого віку, що позбавлені уваги родичів; тяжкохворих літніх людей; осіб з інвалідністю; людей, які нездатні обслуговувати себе самостійно через вік та/або стан здоров'я; осіб похилого віку з когнітивними розладами» [42].

Аналіз практики надання соціальних послуг самотнім людям літнього та похилого віку під час війни засвідчив наявність цікавих громадських ініціатив. Так, у межах проекту «Громада Діє» команда «Шотам» створила серію графічних інструкцій про те, як громадам бути корисними під час війни, де у наочний спосіб наводиться інформація стосовно плану дій з таких пунктів для волонтерів з надання допомоги самотнім людям похилого віку у власній громаді:

1. Проведення перепису потребуючих зазначеної категорії у громаді та закріплення за ними волонтерів;

2. Відвідування волонтерами потребуючих самотніх літніх людей та визначення їхніх потреб;

3. Проведення оцінки стану помешкання та стану потребуючого та його можливостей до підтримки контакту телефоном;

4. Визначення часу подальшої взаємодії волонтера та закріплення візитів волонтера до потребуючого за днями тижня, а також додаткова важлива інформація про соціальні установи у певній громаді [2].

Війна в Україні неодмінно вплинула на всі аспекти суспільного життя, включаючи соціальну роботу з людьми похилого віку. Ця категорія населення стала однією з найбільш вразливих в умовах військових дій, адже конфлікт не лише загострив існуючі проблеми, але й породив нові виклики, які потребують негайного реагування.

Небезпека для життя та здоров'я стала найбільшою загрозою для людей похилого віку. Обстріли, евакуація, перебування в окупованих територіях стали повсякденною реальністю для багатьох. Внаслідок цього виникають серйозні проблеми забезпечення безпеки та здоров'я цієї вразливої категорії населення.

Погіршення доступу до соціальних послуг є ще однією серйозною проблемою. Багато установ соціального обслуговування зазнали руйнування або втратили змогу надавати послуги через військові дії. Це призвело до ускладнення доступу до медичної допомоги, харчування, психологічної підтримки та інших необхідних послуг.

Соціальна ізоляція стала ще однією серйозною проблемою для людей похилого віку під час війни. Обмеження пересування, розрив соціальних зв'язків та страх за власне життя часто призводять до того, що вони відчують себе відірваними від суспільства та сукупності.

Психологічні проблеми також не можна недооцінювати. Війна є потужним фактором стресу, який може призвести до тривожних та депресивних розладів, посилення відчуття страху та безпеки, а також розвитку посттравматичного стресового розладу.

У таких умовах соціальна робота з людьми похилого віку має бути спрямована на забезпечення безпеки, відновлення доступу до соціальних послуг, боротьбу з соціальною ізоляцією та надання психологічної підтримки. Організація евакуації, надання притулку та допомоги в переміщенні є критичними завданнями для забезпечення безпеки цієї категорії населення.

Налагодження роботи існуючих установ соціального обслуговування, створення нових форматів надання допомоги та залучення волонтерів можуть допомогти відновити доступ до необхідних послуг. Організація соціальних груп підтримки, налагодження онлайн-комунікації та допомога в спілкуванні з рідними можуть допомогти зменшити соціальну ізоляцію серед цієї категорії населення.

Психологічна підтримка є невід'ємною частиною соціальної роботи з людьми похилого віку під час війни. Надання психологічної допомоги та допомога в подоланні стресу, тривоги та страху можуть значно полегшити страждання цієї категорії населення. Важливо зауважити, що соціальна робота з людьми похилого віку в умовах війни потребує не лише зусиль державних органів, але й активної участі громадськості, волонтерів та благодійних організацій. Тільки через згуртованість та взаємодопомогу ми зможемо забезпечити підтримку та захист цієї вразливої категорії населення.

Тому, війна в Україні стала викликом для всієї країни, але й можливістю переосмислити важливість соціальної роботи з людьми похилого віку та створити більш ефективну систему соціального захисту цієї вразливої категорії населення.

3.2. Практичні рекомендації щодо напрямків оптимізації розвитку соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу в Україні

Соціальні працівники відстоюють права людини та основні свободи людей похилого віку, заохочуючи гідність людей похилого віку та працюючи над припиненням усіх форм дискримінації. Соціальні працівники також підтримують повну інтеграцію людей похилого віку, сприяючи їхньому соціальному, економічному, інтелектуальному внеску у суспільство та залученню до процесу прийняття рішень на всіх рівнях.

Піклування про людей похилого віку вимагає особливої уваги та турботи. Ось кілька рекомендацій, які можуть допомогти піклувальникам забезпечити оптимальний рівень догляду:

1. Підтримка комунікації: важливо залишати зв'язок зі старшими людьми, будьте це короткі телефонні дзвінки, повідомлення або особисті візити. Це піднімає їх настрій та дозволяє відчувати вашу турботу.
2. Турбота про здоров'я: регулярно перевіряйте, чи є у них всі необхідні ліки. У разі потреби допоможіть придбати їх, а також надайте підтримку у візиті до лікаря у разі погіршення самопочуття.
3. Споживання достовірної інформації: рекомендуйте надійні джерела новин та інформації для уникнення дезінформації.
4. Уникання політичних обговорень: зараз краще уникати політичних дискусій у сім'ї та концентруватися на підтримці і єднанні.
5. Підтримка соціального життя: допоможіть старшим людям підтримувати спілкування з друзями, колегами та сусідами.
6. Підготовка до критичних ситуацій: разом складіть план дій та список необхідних речей на випадок екстрених ситуацій, що допоможе зменшити стрес та забезпечить швидку реакцію.

Соціальні працівники відіграють унікальну роль у розробці, впровадженні та захисті політики, програм, послуг та досліджень на користь людей похилого віку. Оскільки старіння населення має глибокий вплив на всі сфери суспільства, Міжнародна Федерація Соціальних Працівників (IFSW) закликає враховувати потреби літніх людей у всіх аспектах суспільного життя і підтримує наступні принципи політики для забезпечення добробуту всіх літніх людей:

1. Участь літніх людей: Забезпечення участі літніх людей у розробці, впровадженні та оцінці програм, політики та досліджень старіння.
2. Повага до якості життя: Забезпечення поваги до всебічної якості життя літніх людей та їх права на самовизначення.

3. Підтримка та захист прав: Гарантування підтримки, захисту та зміцнення прав літніх людей, включаючи боротьбу з насильством та експлуатацією.

4. Рівний доступ: Забезпечення рівного доступу літніх людей до послуг у всіх сферах суспільства, без дискримінації за будь-яких обставин.

5. Усунення розбіжностей: Боротьба з соціально-економічними нерівностями та дискримінаційними практиками.

6. Інтеграція в суспільство: Сприяння повній інтеграції літніх людей у суспільство, включаючи людей з різними обмеженнями та мігрантів.

7. Безпечне житло: Забезпечення доступного та безпечного житла для літніх людей.

8. Пенсійна система: Розвиток та зміцнення пенсійних систем для забезпечення адекватного доходу та боротьби з бідністю серед літніх людей.

9. Охорона здоров'я: Забезпечення доступу до комплексної медичної та психологічної допомоги для збереження здоров'я літніх людей.

10. Допомога в надзвичайних ситуаціях: Надання особливої уваги та допомоги літнім людям у надзвичайних ситуаціях, таких як стихійні лиха та кризові ситуації.

11. Професійна підготовка: Розвиток та підтримка професійної підготовки соціальних працівників та інших фахівців для роботи з літніми людьми.

12. Роль соціальної роботи: Сприяння та посилення ролі соціальної роботи у задоволенні біопсихосоціальних потреб літніх людей через практику, політику, дослідження та адвокацію.

Ці принципи визначаються як ключові для створення суспільства, що дбає про своїх літніх громадян і забезпечує їм достойні умови життя.

Отже, люди похилого віку в умовах військового часу, потребують підтримки та захисту, щоб отримати доступ до соціальних, культурних, політичних та економічних можливостей, якими користується більшість населення. Можемо виділити наступні практичні рекомендації:

Створення безпечних умов: забезпечення безпеки та захисту для людей похилого віку у зоні конфлікту – це може включати евакуацію до безпечних місць, розташування в притулках або надання захисту вдома. Евакуація до безпечних місць може бути ефективним заходом, особливо якщо доступ до притулків або інших безпечних місць обмежений. Розташування в притулках також може забезпечити фізичний захист та доступ до необхідних ресурсів, включаючи медичну допомогу та харчування. Надання захисту вдома також може бути важливим варіантом, з урахуванням індивідуальних потреб та обставин. Важливо мати план евакуації та шляхи спілкування з рятувальними службами для негайної реакції на загрози в зоні конфлікту.

1. Надання медичної допомоги: забезпечення доступу до медичної допомоги та ліків для людей похилого віку, зокрема тих, хто потребує постійного медичного нагляду або лікування. Забезпечте регулярні медичні консультації та обстеження для людей похилого віку, щоб вчасно виявляти будь-які проблеми зі здоров'ям та призначати необхідне лікування. Піклуйтеся про те, щоб люди похилого віку мали доступ до необхідних ліків – це може включати забезпечення рецептів, допомогу в отриманні ліків та контроль за регулярним прийомом препаратів.

2. Підтримка психологічного здоров'я: надання психологічної підтримки для старших людей, які пережили стрес або травму через війну – це може включати консультації психологів, групові сесії підтримки та програми реабілітації.

3. Залучення громадськості та волонтерів: важливо залучити громадськість та волонтерів до надання підтримки людям похилого віку. Ця практична рекомендація може включати відвідування самотніх людей, надання допомоги в побуті та підтримку у виконанні різних щоденних справ. Волонтери можуть регулярно відвідувати старших громадян, які можуть бути в самотності через втрату родичів або обмежену мобільність – ці візити можуть забезпечити не лише соціальну взаємодію, а й психологічну підтримку. Також волонтери можуть допомагати виконувати різні щоденні справи, такі як покупки

продуктів харчування, прибирання помешкання або готування їжі – це допоможе забезпечити комфорт та безпеку для людей похилого віку.

4. Розвиток програм підтримки догляду за похилими людьми удома: необхідно створити програми підтримки, які дозволять старшим людям залишатися удома та отримувати необхідну допомогу та підтримку з боку соціальних працівників та волонтерів. Початковий етап роботи з програмами підтримки – це оцінка потреб кожної похилої особи, що перебуває вдома. Він може включати оцінку їх фізичного стану, потреб у медичній допомозі, допомозі в побуті, соціальних і емоційних потребах. Важливо також забезпечити соціальну підтримку для людей похилого віку, які перебувають удома – це може включати організацію клубів для спілкування, групових занять, відвідування заходів та інших соціальних заходів. Також важливо забезпечити ефективну координацію між різними службами, які надають підтримку похилим людям удома, такими як медичні, соціальні та психологічні служби, щоб забезпечити цілісну та комплексну підтримку.

Проаналізувавши сучасний стан соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу в Україні можна визначити, що праксеологічний аспект дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу є важливим напрямком аналізу, спрямованим на розуміння та вдосконалення практики надання підтримки та захисту цієї вразливої категорії населення. Воєнний конфлікт супроводжується загрозою та стресом, що робить праксеологічний аналіз ще більш актуальним, оскільки він дозволяє адаптувати програми та інтервенції до специфіки воєнних умов.

Дослідження зосереджується на аналізі методів та технік, що використовуються соціальними працівниками у військових умовах, а також на оцінці їх ефективності та відповідності специфіці ситуації. Особлива увага приділяється аналізу ролі соціальних працівників та їх взаємодії з цільовою аудиторією, а також оцінці програм інтервенцій у воєнних умовах.

Дослідження також вказує на необхідність підтримки та захисту літніх людей під час військових конфліктів. Міжнародна амністія закликає уряди та

міжнародні організації приділити особливу увагу цій категорії населення та надати їм пріоритетний доступ до допомоги.

Доведено, що практичні рекомендації можуть допомогти у забезпеченні ефективної та комплексної підтримки людям похилого віку в умовах військового конфлікту в Україні. Важливо, щоб уряд, громадські організації та громадяни працювали разом для забезпечення належного рівня життя цієї вразливої категорії населення. Соціальні працівники мають ключове значення в створенні, впровадженні та захисті політики, програм, послуг та досліджень, спрямованих на покращення якості життя людей похилого віку. Міжнародна Федерація Соціальних Працівників підтримує принципи, що сприяють добробуту літніх людей, зокрема акцентуючи на їхній участі в прийнятті рішень, захисті їхніх прав, доступі до різноманітних послуг та економічному забезпеченні.

ВИСНОВКИ

Отже, можна зробити висновок, що соціальна робота з людьми похилого віку в умовах військового часу є складною та важливою сферою діяльності, яка вимагає спеціальної уваги та підходів. У воєнних умовах люди похилого віку стають особливо вразливими, оскільки вони зазвичай мають обмежені ресурси та здатності для самостійного переживання кризових ситуацій. Військовий конфлікт може призводити до порушення прав та потреб похилого населення, а також до погіршення їхнього фізичного та психічного стану.

Дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах воєнного часу на методологічному, теоретичному та праксеологічному рівнях підтвердило гіпотезу про її суттєвий вплив на психоемоційний стан, рівень життя та соціальну адаптацію цієї категорії населення.

Ключовими аспектами соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу є забезпечення безпеки, доступу до необхідних ресурсів та послуг, психологічної підтримки та захисту прав і гідності. Крім того, важливо розробляти та впроваджувати інноваційні програми та методики роботи, спрямовані на поліпшення якості життя похилого населення в умовах військових конфліктів.

Було досліджено стан наукового аспекту проблематики соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу. Обґрунтовано принципи та методи дослідження соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах військового часу. Проведено аналіз особливостей людей похилого віку як об'єкта соціальної роботи, а саме:

- з'ясовано специфіку та особливості людей похилого віку як об'єкта соціальної роботи.
- визначено, що люди похилого віку в умовах військового часу є групою, яка потребує особливої соціальної підтримки та допомоги.

Дослідження підтвердило, що соціальна робота з людьми похилого віку в умовах воєнного часу має суттєвий вплив на їхнє психоемоційне благополуччя, рівень життя та соціальну адаптацію.

Соціальна робота з людьми похилого віку в умовах воєнного часу є важливою та актуальною проблемою.

Для покращення якості життя людей похилого віку в умовах військового часу необхідно розробляти та впроваджувати нові програми та моделі соціальної роботи. Узагальнюючи, соціальна робота з людьми похилого віку в умовах військового часу вимагає комплексного та системного підходу, який враховує усі аспекти їхнього життя та потреби в умовах кризової ситуації. Лише завдяки спільним зусиллям державних установ, громадських організацій та міжнародних організацій можна забезпечити достойні умови та підтримку для похилого населення в умовах військових дій.

Війна в Україні стала викликом для всієї країни, але й можливістю переосмислити важливість соціальної роботи з людьми похилого віку та створити більш ефективну систему соціального захисту цієї вразливої категорії населення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. М. Денисюк та ін. ; ред. кол. : О. В. Епель, Т. Л. Лях, І. В. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с.
2. Баландіна Н., Панькович О. Ейджистські дискурсивні практики в новинах електронних медіа. *Образ*. 2021. №.2 (36). С. 40-53.
3. Данильченко Т. В. Суб'єктивне соціальне благополуччя як психологічний феномен. *Психологічні перспективи*. 2016. Випуск 28. С. 93-107.
4. Державний стандарт соціальної послуги підтриманого проживання осіб похилого віку і людей з інвалідністю (№ 956 від 07.06.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0806-17#Text> (дата звернення: 29.01.24).
5. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.02.24).
6. Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 року № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.02.24).
7. Довгань Н. О. Психологія соціокультурної взаємодії поколінь : монографія. Київ : Талком, 2020. 539 с.
8. Довгань Н. О. Соціальний діалог і його призначення у міжпоколінних стосунках. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка. Том. ІХ. Загальна психологія. Етнічна психологія. Історична психологія. 2016. Випуск 9. Київ, С. 179-187.
9. Європейська соціальна хартія (переглянута). Страсбург, 3 травня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 27.02.24)
10. Житинська М. О. Життєдіяльність людей похилого віку в Україні : реалії та перспективи. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). С. 245-248.

11. Журавель Д. Як громаді, що приймає ВПО, залучити підтримку іноземних донорів – інфографіка. URL: <https://shotam.info/yakhromadi-shcho-pryuumaie-vpo-zaluchyty-pidtrymku-inozemnykh-donorivinfohrafika/> (дата звернення: 10.02.2024).
12. Захист прав людей поважного віку : успішні історії : зб. пр. / Громадська організація «Суспільство і право» / Багній М. С., Коваль О. Я. Львів, 2019. 44 с.
13. Іванова І. Б. Методи соціальної роботи (на основі Державних стандартів соціальних послуг) : навч. посіб. для студентів закладів вищої освіти. Київ : Університет «Україна», 2018. 302 с.
14. Іванова І. Б. Соціальна робота з людьми похилого віку : навч. посіб. для студентів закладів вищої освіти. Київ : Університет «Україна», 2023. 220 с. URL:https://uu.edu.ua/upload/Nauka/naukovi_vydannia/ivanova_i_b_socialna_robota_z_ludmi_pohilogo_viku.pdf (дата звернення: 29.01.24).
15. Іванова І. Б., Тюптя Л. Т., Соціальна робота : теорія і практика : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 574 с.
16. Кобзін Д., Левкіна Г., Луньова О., Черноусов А., Щербань С. Методичний посібник з оцінювання потреб ВПО у громадах. Харків : Харківський інститут соціальних досліджень, 2020. 246 с. URL: <https://bit.ly/3WZSgAa> (дата звернення: 13.03.24).
17. Коваленко О. Г. Суб'єктивне відчуття самотності осіб похилого віку. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Випуск 19. С. 239-250.
18. Курило І. О. Демографічні процеси та трансформація вікової структури населення України у контексті суспільної модернізації. Київ : ІДСД ім. Птухи НАНУ, 2015. 126 с.
19. Кухта М. Соціальний потенціал людей старшого віку в Україні : монографія. Київ : КНУКіМ, 2018. 304 с.
20. Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002 - 2019 рр.: кол. моногр. / за ред. О.М. Гладуна; НАН України, Ін-т демографії та

соціальних досліджень імені М.В. Птухи. Київ, 2020. 174 с. URL: <https://idss.org.ua/arhiv/population.pdf> (дата звернення: 29.01.24).

21. Населення України. Імперативи демографічного старіння. Київ : ВД «АДЕФУкраїна», 2014. 288 с.

22. Оляницька Ю. М. Суб'єктивне благополуччя людей похилого віку : чинники впливу та способи підтримки. *Актуальні проблеми психології*. 2018. Том VII. Екологічна психологія. Випуск 46. С.135-146.

23. Особливості надання медичних та соціальних послуг для вразливих категорій населення з використанням гендерно-чутливого підходу : навч. посіб. / Ярошенко А. О., Варбан М. Ю., Шульга Л. О. та ін.; за заг. ред. Ярошенко А. О. Київ : МБФ «Альянс громадського здоров'я», 2017. 112 с.

24. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні : Закон України від 09.11.2023 № 3460-IX *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 4. Ст. 18. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12#Text> (дата звернення: 10.02.2024).

25. Про схвалення Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року : Розпорядження КМУ від 11 січня 2018 року, № 10-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/10-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 29.01.24).

26. Проект Звіту про оцінку політики та нормативно-правової бази України щодо права літніх осіб на соціальний захист згідно зі статтею 23 Європейської соціальної хартії (переглянутої) Проведеної в межах Проекту Ради Європи «Розвиток соціальних прав людини як ключовий чинник сталої демократії в Україні», жовтень 2020. URL : <https://rm.coe.int/zvit22122020ua/1680a0d463> (дата звернення: 13.03.24).

27. Савельчук І. Б. Інноваційні методи соціальної роботи з людьми похилого віку: специфіка та особливості впровадження. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (4). С. 95-98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2%284%29__26 (дата звернення: 13.03.24).

28. Савчук О. М., Миргородська І. В. Стандарти супервізії в соціальній роботі. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2012. Том 136. С. 67-71.
29. Система соціальної допомоги людям похилого віку / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; уклад. : Я. М. Раєвська, Л. П. Мельник, Ж. В. Мельник. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2019. 187 с.
30. Слозанська Г. І. Супервізія в соціальній роботі : основні підходи та принципи. *Науковий Вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2014. № 30. С.155-158.
31. Сопко І. І. Становище людей похилого віку в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія : Соціологічна*. 2013. Випуск 7. С. 298-305.
32. Соціальний захист населення України у 2022 році. *Статистичний збірник*. Державна служба статистики України / відпов. за випуск І. В. Сенік. Київ, 2023. URL : https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/10/zb_szn_2022.pdf (дата звернення: 13.03.24).
33. Соціальний захист та пенсійне забезпечення в Україні / І. В. Ялдин, В. Д. Понікаров, О. А. Федорищева. Харків : Мірошніченко О. А., 2019. 174 с.
34. Тюття Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота : теорія і практика : навч. посіб. 3-тє вид., переробл. і доповн. Київ : Знання, 2014. 575 с.
35. Україна : через десять років після Мадриду (стан реалізації Мадридського міжнародного плану дій з питань старіння в Україні у 2007-2012 рр.). / заг. ред. Крентовська О.П., Вороненко О.Ю. / Мінсоцполітики, Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, Фонд ООН в галузі народонаселення. Київ, 2012. 130 с.
36. Чайка І. Ю. Особливості соціальної роботи з людьми похилого віку в недержавних організаціях соціальної сфери / Чайка І. Ю., Хакімова М. Р. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота* / голов. ред. І.В. Козубовська. Ужгород : Говерла, 2019. Випуск 1 (44). С. 198–203.

37. Черевата О. Соціальна допомога людям похилого віку в умовах воєнного стану. *Могилянські читання – 2022 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти* : тези доп. XXV Всеукр. наук.-практ. конф. : тези доп., Миколаїв, 7-11 листоп. 2022 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв : Вид. ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. С. 22-25.

38. Чічкань М. Теоретико-правові аспекти соціального захисту громадян похилого віку в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 5. С. 44-46.

39. Шевчук Н. Специфіка соціальної роботи з людьми похилого віку. *Освіта регіону*. 2011. №3. URL: <http://www.social-science.com.ua/article/597> (дата звернення: 13.03.24).

40. Щербакова В. І., Костіна В. В. Досвід роботи з людьми похилого віку в умовах військового стану. *Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях* : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., присвяченої 300-річчю з дня народження Григорія Савича Сковороди, 21.10.2022 р. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2022. С.203-206.

41. Якубова Л. А. Порівняльний аналіз особливостей організації соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні та за кордоном / Якубова Л. А., Труш Н. П. / *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота* / голов. ред. І. В. Козубовська. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2015. Випуск 36. С. 209-211.

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Назола Альона Олександрівна, студентка 5 курсу, форма навчання заочна, факультет соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», освітньо-професійна програма «соціальна робота», адреса електронної пошти: nasola.alona.k231.1.17@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Соціальна робота з людьми похилого віку в умовах військового часу» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайоmlена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) Назола А.О.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) Руднєва А.О.